

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора Щербини Віктора Івановича на дисертацію Циганчук Інни Ігорівни на тему: «Судовий захист як універсальна форма захисту трудових прав та законних інтересів працівників», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. Однією з ключових сфер, де права людини мають велике значення, є сфера праці, яка є однією з найважливіших у життєдіяльності людини, оскільки безпосередньо впливає на її якість життя та благополуччя. Сучасні виклики, посилені глобалізацією, технічним прогресом, поширенням діджиталізації, розвитком штучного інтелекту, економічними зрушеннями, зміною форм зайнятості та виникненням нових форм трудових відносин ставлять завдання забезпечити вироблення сучасної парадигми концептуального розуміння сутності судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників у відповідності до нинішніх реалій. Зобов'язання України, передбачені Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, покликані забезпечити впровадження європейських стандартів у сфері трудових правовідносин в національне законодавство України та створення ефективного механізму захисту трудових прав працівників, зокрема у судовому порядку. Саме вирішення цих актуальних питань на фундаментальній науковій основі й обумовлюють актуальність теми дисертаційної роботи Циганчук Інни Ігорівни на тему: «Судовий захист як універсальна форма захисту трудових прав та законних інтересів працівників».

Робота, яка проведена Циганчук І.І., характеризується системним підходом до предмета дослідження та відрізняється сучасною методологічною основою і культурою.

Наукова обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації підтверджується критичним аналізом наявних нормативних та літературних джерел юридичного, економічного та соціологічного напрямків щодо правового регулювання судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників. Крім того, достовірність одержаних результатів також

підтверджена критичним авторським аналізом та узагальненням великої кількості праць вітчизняних і зарубіжних вчених.

Новизна представлених наукових положень та результатів сформульованих у дисертації не викликає сумнівів. Положення дисертації реально ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях авторки, що підтверджує високий рівень теоретичних висновків та практичних результатів роботи.

Наукову і практичну цінність дисертації також підтверджують можливості застосування її результатів: у науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження теоретичних і практичних проблем правового регулювання судового захисту трудових прав працівників; у правотворчій діяльності – для вдосконалення актів чинного законодавства України про судовий захист їх прав та інтересів; у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування чинного законодавства України в частині регулювання вирішення трудових спорів; у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Трудове право», «Цивільний процес», розробці програм навчальних дисциплін, методичних рекомендацій, підготовці підручників, навчальних посібників, тематики курсових робіт із зазначених дисциплін.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності є належним та характеризується відповідною новизною наукових підходів до визначення основних проблемних питань судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників в умовах європейських прагнень України.

В цілому, комплексний підхід до використання методів дослідження дав змогу всебічно розглянути сучасний стан правового регулювання судового захисту трудових прав працівників.

Авторка вдало, аналізуючи загальнотеоретичні аспекти судового захисту трудових прав та законних інтересів працівників, розкриває сутність міжнародних та європейських стандартів судового захисту трудових прав

працівників та вказує на їх дуалістичну природу, оскільки вони формуються із міжнародних та європейських стандартів у сфері праці, які мають за мету забезпечення фундаментальних трудових прав працівників та стандартів правосуддя, які фокусуються на процедурних аспектах судового захисту і функціонуванні системи судочинства в цілому (с. 24 дис.).

Погоджуємось з думкою здобувачки про те, що структуру права працівника на судовий захист трудових прав та законних інтересів, як суб'єктивного права необхідно розглядати шляхом виділення трьох ключових складових (правомочностей): 1. Право «власних дій». 2. Право «вимоги». 3. Право «на міжнародний судовий захист» та можливістю визначати поняття «здійснення працівником права на судовий захист» як регламентовану державою правомірну, тобто здійснену у відповідності із нормами законодавства діяльність працівника як суб'єкта трудових правовідносин, основний зміст якої полягає в активному використанні правових механізмів для захисту трудових прав та законних інтересів у судовому порядку (с. 25 дис.).

Заслуговує на увагу позиція авторки про те, що в умовах воєнного стану найбільш яскраво проявляються специфічні риси права працівника на судовий захист, яке за юридичною природою є суб'єктивним трудовим правом, виділено його ознаки на основі яких сформульовано загальнотеоретичне авторське визначення поняття «право працівника на судовий захист як суб'єктивне право», що являє собою міру можливої правомірної, активної поведінки працівника, яка встановлена нормами права, зміст якої полягає в можливості працівника як суб'єкта трудових правовідносин здійснювати дозволені законом дії шляхом звернення до судових органів на національному рівні з вимогою щодо ефективного захисту трудових прав, забезпеченням державою обов'язковості, невідворотності виконання судового рішення за будь-яких умов і його оскарження у разі незгоди та застосуванні відповідних заходів впливу щодо до тих, хто порушив його трудові права, а після вичерпання всіх національних судових засобів захисту – можливість звертатися до міжнародних судових установ (с. 26 дис.).

У своїй роботі авторка вказує на теоретичні напрацювання щодо поняття «форма захисту трудових прав та законних інтересів працівників», під яким вона розуміє сукупність (комплекс) конкретних правових дій, встановлених законом, які здійснюються відповідними уповноваженими суб'єктами, які діють у межах наданих їм повноважень, також самою особою, яка має право на захист, або уповноваженим нею представником з метою відновлення порушених трудових прав та законних інтересів, визнання таких прав та інтересів, попередження та недопущення подальших порушень, відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушень трудових прав та законних інтересів (с. 25 — 26 дис.).

Крім того, дисертантка наводить й інші положення, які характеризуються науковою новизною та заслуговують на позитивну оцінку з боку офіційного опонента (с. 26 — 28 дис.).

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Анотація дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертаційне дослідження та анотацію оформлено відповідно до встановлених вимог. Основні положення висвітлено у наукових статтях та доповідях. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у шести наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України та інших виданнях, а також в одинадцяти тезах доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Циганчук Інни Ігорівни відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Разом із тим рецензована робота має низку недоліків і упущень. У ній наявні недостатньо аргументовані та суперечливі твердження, а також висновки, що вимагають додаткових пояснень:

1. На с. 36 дисертаційної роботи авторка вірно зазначає, що право на судовий захист трудових прав та законних інтересів працівників має комплексну природу, яка охоплює конституційну, галузеву, процесуальну та міжнародну складові, які є взаємодоповнюючими. Однак її твердження на стор. 38 дисертації про “міжнародні процесуальні гарантії”, які входять до змісту права на судовий захист, мають важливе значення не лише як самостійні елементи, але і тому, що вони допомагають забезпечити захист інших основних прав людини, потребує додаткового пояснення. Уявляється, що запровадження такого поняття потребує більш детального наукового обґрунтування в роботі.

2. Крім того, у дисертації приділено мало уваги “трудоваму законному інтересу”, який, за твердженням авторки, підлягає захисту на рівні, що і аналогічний захист суб’єктивних прав (стор. 39 — 41). Якщо це правове явище має таке непересічне значення для трудового права, процесуального права та характеристики судового захисту працівників, необхідно було б навести його ключові характеристики як трудо-правового феномену.

3. Як зазначає дисертантка на стор. 61 роботи, сучасний світ переживає стрімкі зміни завдяки глобалізації, економічним коливанням, технологічним нововведенням та іншим визначальним факторам. Це створює необхідність для постійної модернізації системи захисту трудових прав осіб, зокрема працівників. Цілком вірно твердження. Однак її позиція на стор 62 дисертації: “Нове формулювання вказує на те, що суди мають право розглядати будь-які юридичні спори та кримінальні обвинувачення, що, в свою чергу, підкреслює всебічність та універсальність їхньої компетенції в рамках правової системи країни”, має дещо декларативний та мало доведений характер. Дозволимо собі не погодитись із подібним твердженням, бо, на нашу думку, зміни до ст. 124 Конституції України в частині компетенції судів не розширили, а звузили компетенцію судів щодо розгляду справ. За ч. 3 ст. 124 Конституції в

редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016 р. юрисдикція судів поширюється на: а) будь-який юридичний спір; б) будь-яке кримінальне обвинувачення; в) а у передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Тобто суд розглядає справу лише у випадках коли є юридичний спір, кримінальне обвинувачення, або якщо на певний вид справи вказує закон. Тоді як за попередньою редакцією ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширювалася на усі правовідносини, які виникають в державі. Суд міг розглядати будь-які справи де діє право. То де ж покращення правового регулювання судового захисту на конституційному рівні?

4. Цілком погоджуємося з дисертанткою, яка на стор. 66 роботи зазначає, що судова форма захисту трудових прав є універсальною та найбільш досконалою формою захисту трудових прав і законних інтересів працівників. Судова система має широкий спектр повноважень, що вказує на те, що суд може розглядати і вирішувати будь-які спори, незалежно від їхнього характеру чи складності. Судовий захист трудових прав працівників не лише забезпечує можливість відновлення порушених прав, їх визнання тощо, але й функціонує як засіб запобігання, стримуючи роботодавців від незаконних дій. Такий захист стає особливо значущим в сфері праці, де динаміка відносин між роботодавцем і працівником може бути складною і, часто-густо незбалансованою. Одак ніяк не можемо погодитись із наступним її твердженням, висловленим на стор. 69 дисертації: "...одним із нововведень в цивільному судочинстві стало розділення позовного провадження шляхом його диференціації на два основних типи: загальне та спрощене. Цей крок мав на меті оптимізацію та прискорення судового розгляду певних категорій справ шляхом розгляду їх у спрощеному провадженні". Викликає здивування як справи, що виникають із трудових *правовідносин* (які є складними за правовим регулюванням, широтою спектру суб'єктного складу, складністю змісту цих правовідносин — *уточнення моє*), відповідно до частини 4 статті 19 ЦПК України, з волі законодавця, опинилися у спрощеному позовному провадженні, яке призначене для розгляду: 1) малозначних справ, 2) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків,

хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд, 3) справ незначної складності 4) інших справ, для яких пріоритетним є швидке їх вирішення. А що для справ, які виникають із трудових правовідносин головне тільки “швидке їх вирішення”? Чи може вони схожі на малозначущі справи чи нескладні справи? Уявляється, що подібне врегулювання порядку вирішення трудових сприв у суді нагадує українську приказку: “хотіли зробити як краще, а вийшло як завжди”. Хоча дисертантка дещо поправляє свій оптимізм із цього питання на стор. 73 роботи, після досить детального аналізу зарубіжного досвіду та практики ЄСПЛ (стор. 74).

5. “Право на звернення до суду має бути гарантоване кожній особі, і це не лише передбачає можливість ініціювати судовий процес для захисту своїх прав, але також брати участь у самому процесі”. На стор. 100 дисертантка цитує вкрай важливі юридичні позиції Конституційного Суду України щодо загальних підходів до гарантування права на судовий захист в Україні. Зміст принципу справедливості судового розгляду визначено у рішеннях Європейського суду з прав людини, і про який дисертантка згадує на стор. 108 своєї роботи. Як наслідок, дисертантка на стор. 111 стверджує наступне: “З метою зміцнення довіри громадян до судової влади та підвищення ефективності судового розгляду справ, 12 лютого 2015 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд». Дійсно, прийняття указанного Закону України призвело до важливих змін у регулюванні права на судовий захист. Тепер, у статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» безпосередньо закріплено право на справедливий суд”. Обгрунтовано виникає питання: а яку діяльність взагалі здійснює суд? Завжди стверджували, що суд здійснює правосуддя. Правий суд. Тому прийняття подібних декларативних законів чи окремих норм ніякого позитивного ефекту щодо покращення рівня захисту прав громадян, у тому числі й трудових, не справляє.

6. Цілком поділяємо думку дисертантки, яка на стор. 133 зазначає, що

євроінтеграція у сфері трудового законодавства вимагає не лише перегляду та зміни норм чинного законодавства України і прийняття нових нормативно-правових актів, що відповідають міжнародним і європейським стандартам, але й створення справжньої культури поваги до прав працівників, дотримання принципів соціальної справедливості та удосконалення системи захисту прав працівників, зокрема у судовому порядку. Однак на стор. 145 дисертації авторка наводить визначення поняття “працівник”, яке дещо вибивається з трудо-правового бачення цього ключового суб'єкта трудового права. По-перше, принципово що отримує особа в цих відносинах - “оплату” чи “заробітну плату”; по-друге, особа виконує завдання чи роботу “для” чи “у” юридичної чи фізичної особи. Вважаємо, що нині незважаючи на євроінтеграційні заяви політиків і прагнення імплементації високих стандартів правового регулювання праці в ЄС у фахівців, зміни до трудового законодавства України не засвідчують такого підходу.

Дані зауваження, які певною мірою носять характер побажань, не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної дисертанткою роботи. Теоретичні результати й наукові положення, які містяться в даній дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий вклад здобувачки в юридичну науку.

Підсумовуючи, слід зробити висновок, що дисертація Циганчук Інни Ігорівни на тему: «Судовий захист як універсальна форма захисту трудових прав та законних інтересів працівників» є завершеною кваліфікаційною науковою роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки трудового права.

Загальний висновок. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

На підставі викладеного, вважаємо, що дисертаційна робота Циганчук Інни Ігорівни на тему: «Судовий захист як універсальна форма захисту трудових прав та законних інтересів працівників», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» відповідає за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним та практичним значенням, оформленням встановленим вимогам, а Циганчук Інна Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а її дисертація заслуговує на позитивну оцінку.

Офіційний опонент –

**Професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення ННІ права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор**

Віктор ЩЕРБИНА

Нічого
Рішення
Немає
18.10.20

